

izgubljena nit

edvard jukić

Danju smo se odmarali, a noću, po mesečini, išli dalje, što ne znači da smo se udaljavali od cilja. Naprotiv, približavali smo mu se. Znači da smo ustvari išli bliže, a ne dalje. Što smo bili bliže, očev san postajao je to sve manje. Sve više je bio stvarnost a sve manje san o bogatstvu. Ipak, mada smo bili sve bliže, i dalje smo se krtili. Zajedno sa krdom krava predvođenih ogromnim bikom ubicom provlačili smo se kroz balkanske gudure pored hajdučkih straža i turskih patrola.

San o izobilju pretpostavlja postojanje spavača, međutim, otac je bio snevač na javi. Danima je mogao da ne sklopi oči što je samo umnožavalo broj kesa sa dukatima. Da sam kojim slučajem mogao da ga upitam šta na kraju ovog mračnog, ćutanja zavejanog, putešestvija više želi, bogatstvo ili sreću, znam šta bi, kroz stisnute okamenjene usne, procedio. Iskreno govoreći, ni ja ne verujem u onu tezu o srećnim, i obavezno poštenim siromasima. Gde je tu sreća, i ako već, što je mojem umu nedostupno, postoji, šta će mi takva siromašna? A ne verujem ni u nesrećne bogataše. Parama može sve da se kupi, osim onog što je meni bilo potrebno. Zdravlje je nepodmitljivo, govorio je umekšavajući suglasnike, tajanstveni doktor, koji se u ranim jutarnjim časovima, čim nasluti svetlost, prvi zaustavlja, a naveče poslednji, čekajući tek zvezde, spremao za pokret.

Uveravao me je, dok smo logorovali kraj bistrih potoka iz kojih smo zajedno sa stokom pili vodu, da još uvek ima nade, nije dozvoljavao da me ostave u kakvom visokom katunu, i mada je slabo poznavao naš jezik, sporazumevali smo se lako. Medicina je valjda jedini univerzalni govor blizak svim ljudima podjednako, pa su i topli oblozi od sveže govede balege i nekih trava koje je stavljao na moj vrat bili rečitiji od svog njegovog buncanja iz kojeg sam, ne baš sasvim pouzdano, razaznavao da ču ozdraviti kada se spustimo na more, a zasad treba da se strpim. Osim brda zlata, na kraju ovog napornog puta očekivao sam i spas. Bogatstvo i zdravlje, to je jedina ispravna formula. Sreću i bolest prepuštam siromasima i ludacima poput doktora za koga je novac izgubio svaki značaj jer sve ono što je tamo negde preko zaradio dao je, bežeći od aveti i od vlasti, da ga provedemo kroz ove mračne klanice. Živi su ga proganjali na javi a mrtvi u snu, međutim, u košmaru u kojem se našao zbilja i mašta međusobno su se toliko isprepletale da ga je duh nekog tragično preminulog pacijenta većito opsedao. Otkrivao ga je, plašeći se osvete, u gonicima, kravama, plahim životinjama koje su nam pretrčavale put. Da nije obećao ozdravljenje, otac bi ga se verovatno davno otrešao (bio je lak na nožu) i zato je trpeo doktorovu mišćavost čak i onda kada je ovaj odjednom da se prebaci preko visećeg mosta. Još ni danas ne znam da li sam sve to možda samo sanjao.

Tama na istoku tek što se bila razredila i lekar je zahtevao da se ulogorimo mada smo stoku već počeli da prebacujemo na drugu stranu klanca. Dok su se on i otac kratko prepirali, iznenada se spustila pomrčina. Na trenutak poverovah da je sunce nestalo, propalo kroz nebo u neki zabiti beskraj. Misleći da se radi o obmani čula, trljao sam oči ali one me nisu varale. Retki pramenovi izmaglice, koji su se dotada lenjo povlačili ispod naših nogu, stopili su se u žitko testo spajajući niske oblake sa zemljom. Muklo rikanje prepadnutih krava, koje je dopiralo iz daljine gubeći se u odjecima kanjona što je zjapio ispod nas, i prigušeno dozivanje gonika od napred i pozadi delovali su nestvarno u ovoj zabiti. Nisam znao kamo da se uputim. Htedoh da se, stešnjen stokom na nestabilnoj uzanoj stazi što se klatila nad ambisom, pridržim za ogradu ali, umesto nje, napipah špicast uglačan rog. Magla se na trenutak razredila, tek toliko da pred sobom prepoznam crnog bika predvodnika iz čijeg pogleda je izbijala ljudska mržnja. Nije zaboravio kako smo ga, provukavši mu uže kroz crveno orošene nozdrve, vukli za kolima kroz ravnice. On

se nemo otimao i grudima bacao o arnjeve dok sam ga ja, opasno se njišući na uzdrmanoj prikolici, vukao za sobom i šibao po očima. Zapamtio me je.

Iskidan u porodajnim naporima; krik mi ostade negde duboko u ozleđenom grlu. Osetio sam bol, eksploziju vazduha u nemoćnim plućima, ali glas iza sebe nisam istisnuo. Kao da mi je neko vrelim lancem opasao grudi. Zažmurio sam. Umesto mene zavapio je doktor nošen krvavim ubičinim rogom. Kada sam otvorio oči, visio je okačen, nataknut na oštri vrh koji mu je virio iz rebara, kao čerek mesa nakon klanja. Ustvari bio je sličniji crvu na udici. Njegov umekšani poziv u pomoć, jecaj na nekom nepoznatom jeziku, odbio se od nemih gudura i umnogostručio. Iz neodređene daljine, možda i tek nekoliko koraka od mene, dopreše nešto jasniji glasovi gonika. Pre bih rekao da je to bio smeh. Moguće da je nekome vapaj i zvučao smešno ali ja sam gledao kako

bogatstvo u čizmi

tvrtko kulenović

Moj otac i njegova četiri druga, diplomirani studenti Velike umetničke škole u Beogradu, pošli su, da sebe nagrade za to uspešno i blagovremeno diplomiranje, na izlet u Veneciju. U njegovom dnevniku iz tog doba našao sam jedan zapis, nečije reči: »Šta ćete u Veneciji gde je umetnost mrtva? Idite u Pariz gde ona živi!« Možda su to bile njegove vlastite reči koje je on kao pisac, a pisanju je uvek bio sklon, stavio u usta nekom izmišljenom liku, kao što pisci obično čine da razigraju tekst i da na posredan način proture vlastito mišljenje.

Možda je to bila njegova vlastita sumnja koja ga je grizila i od koje nije odustao, jer kasnije se izbio i za Pariz, za stipendiju. U svakom slučaju, uprkos toj svojoj ili tuđoj sumnji, otišao je sa drugovima na put i doneli su odande reprodukcije, u crno-belom i u sepiji, koje će postati moja prva veza sa svetskim slikarstvom. Doneli su ono što se donosi iz Venecije, Tintoreta, »Baha i Arijadnu« na kojoj jedno golo žensko telo leti onako slobodno kako će tek kod Šagala ponovo poleteti. Baho nosi na glavi smešan šešir od vinove loze, simbol njegovih funkcija, ali prelepa Arijadna je međutim tužna, kao da još nije zaboravila Tezeja. Malo je ko umeo da sjedini snagu i lepotu kao Tintoreto, ali lepotu i tugu sjedinio je samo ovde, samo jednom. Snaga koju slika je vergilijevska, patetična, ali nije lažna, čak ni kad je dekorativna, kao (mišićavi goli muškarci klečeći razmahuju ogromnim čekićima, dok jedan stariji čelavko nešto lagano obrezuje, a sasvim mlado momče kovanu stvar pridržava, kao što je i red u »Vulkanovoj kovačnici«.

Ali i na onoj »Slavi raja« koja pokriva jedan od najreprezentativnijih zidova u duždevoj palati.

Mađa Tintoretov raj, za mene, boravi na drugom mestu, u onom izmišljenom tropskom drveću iz Skule San Roko, koje nikad, ni pre ni posle susreta s njim nisam video na reprodukciji, ova »Slava raja« govori o nečemu što je u ostalom poznato, da snaga Tintoretova nije u naslikanim nabreklih golim mišćama nego u dramatičnosti kompozicije. Treba samo uporediti njegov i Ticianov »ulazak Marije u hram« pa da se vidi koliko je to tačno. U oba slučaja Marija se penje dugačkim stepeništem i nalazi se na njegovom početku, dok je pri vrhu čekaju crkveni velikodostojnici. Ali kod Ticianova linija stepeništa odgovara dijagonalni slike i čitava slika je samo prizor, epski opis Vitlejama koji je prenesen u Veneciju, jer se među Marijinim pratiocima nalaze ugledni građani venecijanski, pored stepeništa jedna seljanka sedi sa korpom plodova (možda baš onih iz Ticianovog Kadorea), dečak hrani psa, nedaleko od seljanke je jedan antički torzo, a sa prozora i

se doktor nemoćno batrga isparane utrobe. Bik je nameravao da ga spljeska, gurao ga je glavom i iskidan čovek, koji je skliznuo sa smrtonosnog roga, pokušavao je da se spase prelazeći sa one strane ograde. Imao je tek koji santimetar prostora, taman toliko da stisne stopala i čvrsto se prihvatiti za užad pazeći pri tom da ga ne proguta ambis. Video sam kako mu bik kasapi prste.

Iz nemuštih glasnih žica ote mi se jauk. Drao sam se, zvao oca, pokušavao da objasnim šta se dešava, ali sudeći po smehu koji je dopirao iz magle, ostali su očigledno mislili da se šalim. Ogoljenim krvavim kostima okačen o konopac, doktor je nemo, strpljivo i uporno visio nad provalijom. Pokušah da vičem bez panike u glasu, smireno da bih delovao ubedljivije, ali upravo to, ta nezgrapna smeša preklinjanja i suzdržanosti, pojača grohot. Bilo je to satansko cerekanje, kao da su demoni obuzeli moga oca, gonike i stoku. Zagušen suzama vrištao sam iz iscepanog grla sve dok se ne onesvestih. Kada sam ponovo došao k sebi, magla se već bila razišla. Jedino su na pletenoj ogradi ostale tamne mrlje. Da nisam pao u nesvest i izgubio nit priče, možda bi lekar, zajedno sa nama i stokom, stigao do bogatih primorskih trgovaca.

balkona zgrada iznad stepeništa ljudi, nakrcani na prozorima posmatraju, dobacuju, dovikuju se. Kao da si se zatekao u peristilu Dioklecijanove palače u Splitu između petnaestog jula i petnaestog avgusta.

Briga Tintoreta za priču, njemu je do kovitlaca drame u njegovoj duši, njegova je slika slikana sa tačke ispod stepeništa iz koje se stvari gužvaju i nabijaju jedna na drugu kao da je ovde upravo završen zemljotres. Jedino je još Rubens umeo ovako da komponuje, ali on je isviše voleo stvari ovog sveta a to nije pogodna pretpostavka za stvaranje drame. Jedino je El Greko nosio takav kovitlac u duši, ali njemu nije bilo stalo do fizičke snage, što znači da je ipak pre bila reč o lirskom kovitlanju, nego o dramu.

Ali dok mi je otac bio živ, dok sam mogao da ga ne slušam, da se prepirem s njim, ja nisam ni išao da tražim Tintoreta po Veneciji. Išao sam da tražim ovu sliku za koju je Raskin rekao da je najbolja slika evropskog slikarstva, a zatim i njenog autora, gde god sam ga našao. Bila je čiča zima i decembarški mrak dok sam se motao pod beskrajnim arkadama oko Pjace San Marko, da bih konačno jedva našao ulaz i stepenište koji vode do Muzeja. Korer, na drugom spratu. Nikad nisam promenio mišljenje: te, navodno, »Dve kurtizane«, sa dečaćićem, sa psima i pticama, sa korbačem kojeg je jedna od njih pružila psu a drži ga kao što se drži žarač kojim se džara vatra, spadaju među slike koje ne umem da opišem. Imaju tajnu koju ne umem da dokučim, mada mi je otprilike jasno da se tu radi o životu ukočenih, o onome što su pojedini nadrealisti na silu, isviše ilustrativno hteli da pokažu, kako izgleda svet u kome je sve stalo, svet koji je nestao, a da ništa u njemu nije bilo razoreno i porušeno, niko nije bio ubijen. Ali Karpačova tajna je mnogo veća i nije samo u tome, uostalom, kod njega ima i ubijenih, i to strašnih. Njegov »Sveti Đorđe ubija zmaja« je najstrašniji od svih koji su naslikani, ne zbog zmaja, nego zbog »plodova njegovog rada« koji odmah privuku pažnju gledaoca tako da zaboravi na sve ostalo: na zemlji leži ljudsko lice, pored kojeg su ostali samo najbliži za njega vezani komadi tela, malo kostiju, načeti delovi mišića, snopovi žila. Lice je, dabome, užasno, nepodnošljivo mrtvačko, napačeno onoliko koliko je moralo biti. Ali nedaleko od njega leži devojka sa licem okrenutim nebu, a telo joj je načeto odozdo, nema više nogu a raskidano meso joj viri negde od polovine trbuha. Međutim njeno lice je prelepo, blaženo gleda pravo u nebo a duga plava kosa joj je smotana pod glavu kao jastuk. Koje je od ovo dvoje strašnije? Ko je bio ovaj čovek?

